

*Милан Петричковић***Факултет политичких наука Универзитета у Београду*

ТЕОРИЈСКА УТОПИЈА РАДИКАЛНОГ СОЦИЈАЛНОГ РАДА**

Сажетак

За разлику од свих осталих савремених приступа, поборници аутентично постулиране радикалне теорије социјалног рада једино сматрају да само коренита промена друштвене структуре може довести до истинске заједнице и хуманог обитавања људи у њој. У форми негације традиционалног социјалног рада који социјалне проблеме сагледава кроз призму антисоцијалног и психички неуравнотеженог понашања појединаца, радикални мислиоци тврде да су социјална неправда и неједнакост, поспешени профитом, темељни узроци друштвене конфликтности и стагнације сваке врсте. Захтевне перспективе радикалног социјалног рада, усмерене ка револуционарном мењању - током цивилизацијске генезе - константно присутних бремена свеопштег развоја, попут друштвене неправде, неједнакости, односа владалаца и подчињених, на основу досадашњег историјског искуства, остају у домену утопије. Реалну методолошку примену у пракси ова концепција социјалног рада може остварити само у својој блажој еволуционој форми радикалног структурализма и њему саобразних циљева трансформације, подизања свести, редеофинисања и колективизације маргиналних појединаца и заједница.

Кључне речи: теорија, радикални социјални рад, радикални структурализам, утопија, социјална неправда.

* Редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду

* Овај текст настао је у оквиру пројекта *Цивилно друштво и религија*, бр. 179008 који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

1. ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ РАДИКАЛНЕ ТЕОРИЈЕ СОЦИЈАЛНОГ РАДА

Сложен склоп мноштва детерминанти које у историјско-цивилизацијском контексту профилишу универзалну делатност социјалног рада, непосредно овај специфичан облик људске праксе усложњава и у теоријско-методолошком смислу чини веома сложеним предметом истраживања. Настао као жива рефлексија, у самим фундаментима, супротстављених друштвених односа, комплексно вишеслојан и дубоко противуречан социјални рад, са гносеолошке равни, захтева саобразан теоријски приступ, у складу с којим се његова контрадикторна природа једино и може ваљано појмити.

Управо та друштвено-историјска конотација делатности социјалног рада, која га лоцира у само врело међукласних и статусно различитих, често и сукобљених, примарно економских, затим социјалних, моралних, културних или било којих других стратума егзистенцијалне појавности, као плод научног развоја артикулисаће радикалну теорију социјалног рада, у овом тексту узету у разматрање. У обиљу теоријских концепција радикално усмерена перспектива завређује дужну истраживачку пажњу с обзиром да једина децидирано настоји да из дискурса савремене хуманистичке социјалног рада проникне у латентност (током читаве историје цивилизације законито присутних) друштвених неједнакости, неправде, доминације и злоупотребе моћних над немоћнима,¹⁾ у чије практичне рефлексије, најдиректније путем бављења различитом социјалном проблематиком, стручно залазе социјални радници.

За разлику од других теорија социјалног рада које конзервирају постојећи друштвени status-quo (углавном социјално отуђен и деухманизован)²⁾ тако што фокус својих епистемолошких пројекција стављају на психичко-емоционалну сферу човековог тоталитета, за које је наводно једино одговоран субјект, кога социјални радници настоје да стручним методама „врате” и „прилагоде” заједници таквој каква јесте, радикални теоријски приступ покушава да проникне у беочуге друштвених релација, узрока и услова који непосредно производе егзистенцијалне недаће и изврше њихов евентуални преображај у правцу истинске хуманости. Другим речима исказано, наспрам теорија социјалног рада које по-

1) Harold Briggs, Kevin Corcoran, *Social Work Practice*, Portland State University, Chicago, 2001, p. 115.

2) Милан Петричковић, „Бивствујућа аскеза социјалног рада у учењу Ериха Фрома.” *Социјална мисао: часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе*, Београд, 2010, бр. 65. стр. 22.

стулирају бављење, санирање и третман већ насталих проблема, тзв. „гашење социјалних пожара”, радикалне поставке себи за циљ постављају много захтевније циљеве евентуалног коренитог, све-садржајног и тоталног трансформисања елементарних друштвено-историјских узрока који доводе до социјалних проблема, којима се са позиција институционалне компетентности баве стручне службе социјалног рада.

Захтевност ове радикалне теоријске парадигме која провоцира и телеолошки преиспитује дирање темељних ослонаца историјског кода друштвених каузалитета, протканих константном конфликтношћу, утилитаризмом, силом, владањем, неједнаком расподелом капитала и моћи између различитих друштвених чинилаца,³⁾ свакако доводе у питање реалне могућности њеног практичног оживотворења кроз стручне методолошке процесе социјалног рада. У том смислу, овај текст има за циљ да отвори могуће методолошко-логичке домете радикалне теорије социјалног рада, тј. распозна потенцијале њене практичне примене кроз свакодневно бављење различитим проблемима појединаца, група и заједница, као и да идентификује границе њених реално примењених постулата, везано за које, се свакако може поставити и питање евентуалне утопијске задатости.

Кључно уобличавана 70-их година 20. века као израз општег преиспитивања друштвеног битка социјалне неправде на глобалном нивоу, инспирисана политички радикалним идејама марксистичке филозофије и хумано-антрополошким схватањима човековог тоталитета, за радикалну теорију социјалног рада се оправдано може рећи да представља одговор, боље рећи критику и негацију традиционалног (углавном психодинамског) схватања социјалног рада.⁴⁾ Наиме, од свог настанка до данас, у науци социјалног рада доминирају медицинско-психологизирани приступи за које је карактеристично психолошко објашњење социјалних проблема, што за последицу има негирање комплексне родне суштине човека и многоврских аспеката његових генеричких потенцијала, тако да се човек вулгарно симплификује и своди на само једну (психичку) од много других њему својствених димензија.⁵⁾

На тај начин, сложена феноменологија друштвених контраверзи у којима се замеће универзална делатност социјалног рада,

3) Robert Hajneman, *Uvod u političke nauke*, CID, Podgorica, 2004, str. 61.

4) Malcolm Payne, *Savremena teorija socijalnog rada*, Filozofski Fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 2001. str. 165.

5) Gary Holmes, Dennis Saleeby, „Empowerment, the medical model and the politics of clienthood.” *Journal of Progressive Human Services*, vol. 4. no. 1, p. 61.

измиче теоријско конзистентним и епистемолошки разборитим појашњењима, наместо којих се упорно пласирају психолошке идеје о антисоцијалном и неприлагођеном појединцу који крши друштвено прихватљиве норме понашања.⁶⁾ Тако се човек - из друштвеног миљеа издвојени психички субјект - установљава као једино одговоран за властиту животну ситуацију, чиме се намеће илузија његове наводне издвојености, неприпадања и неподлегања живим процесима друштвених кретања и нужних последица које поред личних менталних фактора најнепосредније утичу на квалитет његових егзистенцијалних модуса. Исход таквог става установио је представу о сукобљеном односу, са једне стране неприлагођеног, у социјалном смислу болесног појединца, и са друге стране, здравог друштва чије вредносне стандарде угрожавају ти психички измењени, васпитно запуштени и самомаргинализовани субјекти.⁷⁾

Одгонетајући управо ту дилему око природе стварних узрочника, кроз читаву историју цивилизације постојеће социјалне неправде, чијим се егзистенцијалним последицама бави институционално уређен социјални рад, радикално усмерени теоретичари чине коперникански обрт. Насупрот засебно појмљеном човеку чија психичка структура пресудно условљава његову негацију и кршење друштвених стандарда, представници ових радикалних идеја покушавају да расветле скривајућу природу присутног друштвеног поретка као таквог, тј. утицај његових противуречних агенаса на константност социјалне проблематике. У први план стављајући дијалектички каузалитет друштвеног устројства и човека као његовог конституента, творца-креатора или Хегеловим језиком речено - креатуре, ако је у том друштву неостварен и отуђен, коренитим променама склони мислиоци, дирају у саме телеолошке темеље продукционих услова и њему иманентне конфликтности.

Они бит егзистенцијалне проблематике распознају на међуусловљеној релацији структуре конкретног друштва и индивидуе, при чему се индивидуални односи посматрају као производи друштвених релација у капиталистичком друштву, прецизније речено са позиција савремености, било ком облику друштвене организације уређене кодом неједнакости и дехуманизације, којима се спуштава глобални развој човека као стваралачког бића. Тумачећи друштвене стратуме и статусну вишеслојност као узусе друштвеног позиционирања, радикално оријентисани теоретичари социјалног

6) Погледати: Paul Diesing, *How Does Social Science Work?* University of Pittsburgh Press, 1991.

7) Упоредити са: Alf Ronnby, „Praxiology in social work.” *International Social Work*, vol. 35 no.3, pp. 317-326.

рада подвлаче како неједнакост и неправда према посебним групама у друштву потичу из њиховог радничко-класног положаја. Без уласка у прецизније теоријско апсолвирање капитализма као друштвене формације и уређења, његову генезу и разнолике облике данас актуелног практиковања, као смислено полазиште радикалне перспективе датира став да неједнакост и неправда према посебним групама у друштву заиста потичу из њиховог конкретног положаја на друштвеној лествици и (не)могућности опште друштвене и личне афирмације. Немогућност равноправног коришћења расположивих друштвених ресурса у широком распону од економских потенцијала, преко могућности једнаких шанси за образовање, унапређење здравља и лечење, политичку партиципацију и доношење одлука, као и осталих видова егзистенцијалног потврђивања или негирања,⁸⁾ учврстиће ову теоријску струју да се критички односи према друштвеним формама организовања у оквиру којих се људи поимању као „објекти” уместо „субјеката”.

Уважавајући сложеност друштвених противречја као фактора непосредног економског, социјалног, политичког, вредносног, моралног, васпитног или културног позиционирања људи у заједници, радикалном идејом вођени теоретичари сматрају да се само (револуционарно-структуралним) променама путем политичке акције ваљано може конструктивно утицати на постојећи неправедан систем који рађа социјалну неједнакост и проблеме. Социјална правда и хумани услови развоја за све, могу дакле да настану само револуцијом у друштвеној и политичкој мисли, тако што ће се социјални радници уместо решавања последица појединачно насталих проблема бавити мењањем друштвених основа и животних услова који су живи узрочници насталих животних недаћа.

Сасвим сигурно оваква теоријска парадигма умногоме усложњавања професионалну функцију и положај социјалних радника, који у складу са својом стручном матичношћу непосредно улазе у конфликтну сферу друштвене структуре и њених припадника чијим се егзистенцијалним проблемима они баве.⁹⁾ Незавидан је и многим дилемама праћен положај социјалних радника, који по принципу дијалектичког јединства и борбе супротности, у исто време штите поредак владајуће структуре, оличене у држави и њеним социјалним институцијама, као и интересе корисника својих услуга, на које се директно одражава свакојака неправда таквог

8) Lenia Samuel, *Droits sociaux Fondamentaux*, Editions du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1997, p. 321

9) Jane Pillinger, *Quality in social public services*, European Foundation for The Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, 2001, p. 42.

друштвеног функционисања. Како је разлучивање те контрадикторне улоге, на државном нивоу организованог и контролисаног социјалног рада, који истовремено учвршћује и слаби конкретну друштвену структуру, неопходно за теоријску анализу радикалног приступа, то му је у следећем наслову и посвећена пажња.

2. ПРОТИВУРЕЧНА ФУНКЦИЈА СОЦИЈАЛНОГ РАДА У ДРУШТВУ

Стављајући у фокус својих теоријских разматрања друштвене детерминанте које узрокују социјалну неједнакост и статусни јаз између моћних и богатих, наспрам немоћних и сиромашних, радикална оријентација теоријски постулира и у гносеолошком контексту отвара питање специфичних аспекта институционалне функционалности и смисла социјалног рада. Као допуну, прилог и критички осврт традиционалним концептима, који есенцију професионалне делатности социјалног рада углавном распознају у његовим хуманистички задатим формама хуманог мењања личности и карактеролошке структуре ресоцијализованих, и са постојећим нормама усаглашених људских поступака, ови мислиоци откривају и нуде његову другу страну, оличену у више облика друштвене агентуре која делује у име и за интерес носиоца власти. Преиспитујући истинску хуманост таквог социјалног рада који штити неправедно уређен друштвени систем и дозвољава екстремне неједнакости и социјалну искључивост појединих групација, присталице корених друштвених промена указују да се службе социјалног рада уствари налазе у функцији примарног служења држави и њеним власницима капитала. Социјални радници су специфична врста државних агената који су плаћени да прате, мењају, контролишу, кажњавају и прилагођавају оне припаднике заједнице који се опиру друштвеним правилима понашања и структурном устројству социјалне доминације и владања мањине (богатих) над већином (сиромашних), чиме директно доприносе конзервирању социјалне отуђености и структурне конфликтности.

Агентура репродукције се институционалном социјалном раду као одлика приписује на основу чињенице да се он стара за очување потенцијала радне снаге у постојећем друштву. Слично индустријским робама за широку потрошњу (нпр. у области прехранбене, текстилне и њима сличне индустрије) које се константно производе и обнављају, и социјални рад се стара за обезбеђење и репродукцију радне снаге као робе. Социјални рад се посебно

стара за оне најамне раднике који, због социјално политичког притиска којем су свакодневно изложени, могу да постану психички и физички неупотребљива радна снага. Поред тога, низом стручних мера социјални рад негује резервну индустријску армију која може да се активира у процесној фази индустријског просперитета.

Агентура социјализације се огледа у функционалном смислу, сматрају радикални теоретичари, тако што социјални рад васпитним интервенцијама према антисоцијалним појединцима, групама и заједницама штити норме и вредности постојећег друштва. Социјални радници у социјално терапеутском виду посредују својим клијентима значај рада, дужности, послушности, поверења; примат дајући вредностима породичне заједнице, које се посебно актуализују у породичним, брачним и васпитним саветовалиштима. Институционално профилисан социјални рад као и друге државне институције (полиција, правосуђе) од државе је опуномоћен да се стара о преношењу и трајности официјелних норми. Саставни сегменти методичких модела социјалног рада инкорпорирају у себи правило да онај прекршитељ друштвених правила понашања који се покаје и обећа да ће их се убудуће придржавати, обавезно се награди неком врстом потпоре, помоћи, уступка, привилегије и сл. Социјализацијски ефекти социјалног рада остварују се такође и путем приписивања личне кривице клијентима за стање у које су доспели првенствено због друштвених услова.¹⁰⁾ Потенцирајући рад са појединцем – случајем, заснован на психологизацији и субјективизацији - наводно од друштвених токова издвојеног субјекта - стручњаци у сфери социјалног рада наменски оптерећују у социјално психичком смислу кориснике својих услуга, провоцирајући њихову моралну свест и одговорност како би их кроз притисак боље прилагодили постојећим друштвеним обрасцима понашања. У име успешне социјализације и стабилности датирајућег друштвеног поретка, социјални рад захтева нормативно пожељно понашање, боље рећи механичко прилагођавање и укалупљавање, при том не хајући много за хуману задатост друштвеног благостања и човека као његовог носиоца.

Агентура компензације препознаје се као функционални сегмент социјалног рада у његовом покушају да замени стварне и фиктивне узроке настанка социјалних проблема у друштву. Дубоке темељне противречности и неправде друштвеног система саздане на динамици класне структуре, које се колективно продукују у ре-

10) Шире о етичким противречјима социјалног рада ове врсте погледати: Frederic Reamer, *The social Work Ethics Audit*, Washington, NASW Press, 2001.

алности свакодневног живота,¹¹⁾ социјални рад, као на државном нивоу организована делатност, покушава да припише индивидуалним недостацима психички нестабилних појединаца успаване друштвене и личне одговорности. Компензаторска одлика социјалног рада, подвлаче радикални теоретичари садржана је и у прикривању противуречности које постоје између – подруштвљеног рада и приватног присвајања производа рада, што је евидентно у следећим корелатима:

- друштвено богатство и индивидуално стварање капитала;
- идеје државе благостања и реални домети државе благостања;
- загарантоване једнакости шанси и практичне неједнакости, као и
- високоразвијене производне снаге и рђави радни услови.

У служби компензовања државних недостатака, социјални рад својим социјалним пројекцијама поравнава и прикрива дефиците у „суперкапитализацији” привредног сектора и са њом повезаној „хипокапитализацији” јавног сектора, покушавајући при том - подржани од владајуће структуре - да ублаже и организационим маневрима надоместе недостатке друштвене инфраструктуре (школе, болнице, установе за коришћење слободног времена, стамбени фонд и сл.) без које се не може успешно вршити процес друштвене репродукције. Ови компензацијски манири институционалног социјалног рада наводе радикалне присталице да му припишу епитет лоше савести једног лошег друштва!

Агентура опресије уочава се у практиковању социјалног рада који штити друштво од могућих последица „ненормалног понашања” тако што их службено евидентира и класификује. Социјални рад открива и сервисира „социјалне случајеве” кроз административно установљене обрасце службених аката, чиме се практично остварује тесна сарадња са другим контролним механизмима друштвених процеса попут полиције и суда. Ваља напоменути да социјални рад углавном дисциплинује понашање само материјално непривилегованих и маргинализованих индивидуа где је изражена субјективистичка конфронтација између социјалног радника и клијента као и индивидуалистички шаблон за све случајеве.¹²⁾ То за директну последицу има игнорисање истинских узрока ста-

11) Neil Thompson, „Ehistentialis Ethics From Nietzsche to Sartre and Beyond.” *Ethics and Social Welfare*, vol. 2. no. 1, pp. 10-23.

12) John Rodger, „Discourse analysisan social relationships in social work.” *British Journal of Social Work*, vol. 21, no. 4, pp. 63-80.

ња појединца кога условљава систем, наместо чега се као узроци пласирају лична неспособност, психичка слабост и морална несавесност. С тим у вези, социјални рад структурално условљене неправде прикрива тиме што пружа материјалну и духовно-саветодавну идеалну утјеху (тзв. психијатар за сиромашне) што све за циљ има помирење клијента који се настрано понаша са друштвом, упркос антагонистичким различитостима које их супротстављају. Опресивна функција таквог социјалног рада онемогућава солидарисање и самим тим пут до колективне свести и акције која би одстранила постојеће неправилности, због чега га радикални мислиоци фигуративно и пореде са кодификованим страхом постојећег система пред променама. Агентура дисциплинизације као што јој само име наглашава представља још један циљни аспект социјалног рада који се са државно-институционалног нивоа директно брине за прилагођавање клијената постојећој друштвеној структури. Такође, социјални рад се индиректно стара за контролу и усмеравање оних особа које су у ризику, а још нису постале клијенти у постојећој друштвеној структури, тако што се девијантно понашање у јавном мњењу стигматизира као лоше и непожељно. То се одражава и на чланове заједнице који се конформно понашају, под притиском социјалних служби које потенцијалним казним ефектом изазивају страх од девијантности; утичући тако, у складу са ефектом контраста, на осећај солидарности поштовалаца поретка - да буду бољи него они који су кажњени. Девијантност онога ко застрањује у понашању (енг. *out-group*) чини норму постојећег друштва чвршћим (енг. *in-group*), при чему долази до изражаја ефекат дисциплинизације социјалног рада који негује ону представу о непријатељу коју унутрашња група има о спољашњој. Посебно треба нагласити компетентну надлежност професионалног социјалног рада који девијантне изгреднике у појединим ситуацијама измешта из средине обитавања лоцирајући их у специјализоване азиле, прихватилишта, васпитне установе, затворе и сл.¹³⁾

На основу изнетих облика социјалне агентуре институционално заснованог социјалног рада које подвлаче радикални теоретичари, сасвим оправдано се са онтолошког стајалишта може поставити питање: чије интересе уствари штити ова специфична хуманистичка делатност? Креатори ове теоријске концепције су заправо пре више од пет деценија отворили сву комплексност овог питања, тј. противуречне улоге социјалних радника, који у складу са државним интересима очувања постојеће друштвене структуре,

13) Walter Hollstein, Marianne Meinhold, *Socijalni rad u kapitalističkim produkcionim uslovima*, Viša škola za socijalne radnike, Beograd, 1980. str. 139-141.

истовремено институционално помажу, али и кажњавају, различите врсте невољника. Изнети став се у својој сазнајној опречности да разумети само под условом ако се у обзир узме елиминација било какве колективне одговорности државе и друштва, коју у форми преваре, кроз прикривање корених друштвених узрока социјалне проблематике кривотвори традиционални социјални рад, пласирајући као једине и доминантне факторе девијантности психичку, социјалну и моралну инфериорност неприлагођених појединаца!

Не распознавајући цивилизацијску превару обмањујућег помагања,¹⁴⁾ на државном нивоу организован и контролисан социјални рад, своју пажњу усмерава на дијагностичким шифрама обележене индивидуе, које се опиру постојећем поретку, сведочећи његову дисфункционалност. На тај начин, хумани професионалци у суштини раде против интереса својих штићеника, а за интерес конкретног нехуманог и неправедног друштва и државе, проглашавајући их јединим кривцима који су лично одговорни за властиту судбину. При том се никада и ни под којим условима не доводи у питање стожерна вредносна основа актуелног друштва, коју дефинише, установљава и путем моћи за себе чува владајући слој, који вођен приватном својином и профитом, цивилизацијски законито практикује мањи или већи степен социјалне неправде. Чувајући баш ту социјалну неправду у складу са којом умножавају свој иметак, друштвени статус, моћ и владавину, у форми очувања тренутне констелације статусних позиција у заједници, прокламативно се, зарад идеала хуманости, идеолошки величају вредносне представе демократије, социјалне државе, праведности, благостања, при чему се јавља апсурд већ потенцираног интегрисања у те, човековој природи и потребама, отуђене и крајње нехумане вредности!¹⁵⁾

Кроз овакав теоријско-методолошки приступ пружања минималне помоћи маргиналним појединцима, социјални рад, сматрају радикални мислиоци, врши функцију агента социјалне контроле и владања, поспешујући тако цивилизацијску обману о хуманом смислу милосрдне помоћи којом се људи, који чине тзв. „друштвени отпад” и „друштвени динамит” жигошу као болесни или поремећени. То за последицу има одузимање њихове друштвене легалности и озбиљности, што им умањује шансе за колективно покретање

14) Шире о овоме погледати: Милан Петричковић, „Цивилизацијска злоупотреба помоћи као казне у институционалном социјалном раду.” *Социјална мисао: часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе*, Београд, год. 2010. бр. 68. стр. 49-64.

15) Malkolm Pejн, *Savremena teorija socijalnog rada*, drugo izdanje, Filozofski fakultet Univerziteta u Banja Luci, 2001, str. 178.

незадовољства око услова живљења и социјалне неправде, па уместо да постану енергетски стимуланс за милитантност друштвених акција преображавања, због своје патње и дисквалификационе запуштености, постају у најбољем случају објекти сажаљења, или се третирају као друштвена безнадежност, која изазива трошкове и моралну самоосуду, као и посебно изражену осуду заједнице.¹⁶⁾

Кроз тако изграђену илузију се доследно традиционално чува представа о наводно здравом друштву, са узвишеним идеалима који морају да се штите од оних који ремеће њихов вредносни смисао, а за које реалне чињенице сведоче како сликовито каже Андре Горц, да је „дубоко варварско” пошто оно не тежи никаквој цивилизацији друштвеног опстанка и друштвених односа, никаквом благостању друштвеног индивидуума кроз економски, културни и друштвени развој, на уштрб чега се као врховни циљ налази једино умножавање профита.¹⁷⁾

3. МОГУЋНОСТИ ПРАКТИЧНЕ ПРИМЕНЕ ИЛИ УТОПИЈА РАДИКАЛНОГ СОЦИЈАЛНОГ РАДА

Теоријска издвојеност радикалног приступа у односу на све остале концепције данас актуелне науке социјалног рада почива на њеној епистемолошкој парадигми корених пројекција свеопштег мењања друштвених основа и структуре, чију есенцију карактерише синтеза изражених противречја, социјалне неправде и бројних конфликта који пресудно и узрокују социјалну нестабилност. Та аутентична теоријска поставка, једина не стабилизује постојећи друштвени систем путем стручно-корективних мера којима се поправљају „изопачени отпадници” квази-здравог и праведног друштва. Насупрот томе, она најдиректније јасно подвлачи његову дубоку нехуманост и изопаченост које се непосредно одражавају на човека појединца,¹⁸⁾ што се током историјско-цивилизацијског развоја законито практично рефлектује у форми изражене и константно присутне социјалне неједнакости и неправде.

Одатле, пристаице овог учења са телеолошких позиција критички преиспитују логику истинске хуманости институцио-

16) Милан Петричковић, „Сиромаштво у функцији егзистенцијалне отуђености становништва Србије.” *Социјална мисао: часопис за критику социјалних идеја и праксе*, Београд, год. 2011. бр. 69. стр. 63-79.

17) Andre Gorc, *Zur strategie der Arbeiterbewegung in Neokapitalismus*, Frankfurt, 1967, pp. 86-87.

18) Ben Jackons, *Poverty and the Planet: a Question of Survival*, Penguin, London, 1994. pp. 21.

налног социјалног рада, који, када се дијалектички рашчлани, ни пошто не доводи у питање реалне темељне узроке који стварају друштвене проблеме. Као негацију таквог конзервирања дехуманизованог друштва путем делатности социјалног рада, радикални теоретичари постулирају и исправним сматрају само онај социјални рад који децидирано има за циљ корениту промену друштвене организације, чиме би се створиле реалне претпоставке и конкретни услови за праведнији и сигурнији развој човека у заједници.¹⁹⁾

Управо та кључна парадигма радикалног социјалног рада, која циља у правцу мењања структурних темеља друштвеног хабитуса, тешко је бремене њене методолошке примењивости и ефикасности. Јасније исказано, поставља се с тим у вези логично питање: да ли је заиста могуће и у којој мери да институционални социјални рад, чије активности организује, уређује, финансира и контролише држава, својим стручним утицајима утиче на промену и рушење њених структурних стратума у борби за социјалну правду и егзистенцију достојну људској природи? Које су то конкретно радикално постулиране методе којима би социјална служба могла да промени саме корене друштвене бити, иначе током читаве историје цивилизације (као и данас) константно неправедне и у мањем или већем степену дехуманизоване и човековој генеричкој суштини стране? Реторско је питање: може ли заиста делатност социјалног рада у дихотомији између заштите интереса корисника својих услуга и интереса државе чији су социјални радници чиновници, да изврши револуционарни преврат и којим путем?

Упркос више него очигледном теоријском смислу преиспитивања друштвених основа класних разлика и искључивости, у вези са којима се намеће тежак апсурд историјски негованих и у свакој временској епохи опсталих односа неправде, револуционарни домети радикалне перспективе социјалног рада у смислу његовог практиковања носе утопијско обележје. То је типичан пример ограничених могућности да се теоријски апсолвиране идеје практично реализују у пракси, без обзира на њихову гносеолошку оправданост и смисленост указивања на стварно постојеће узроке који ће увек изнова репродуковати привидну, уместо истинске заједнице као човековог родног циља. Радикална оријентација, дакле полазном властитом идејом и циљно пројектованим захтевима темељних измена друштва, које би потенцијално могли анимирати социјални радници, бива у конкретним методама практичне реализације лимитирана.²⁰⁾

19) Шире погледати: Janis Fook, *Critical social Work*, NSW, Alien and Unwin, 2003.

20) Dejid Hov, *Uvod u teoriju socijalnog rada*, FPN, Beograd, 1997, str. 182.

Повратно искуство које се из праксе враћа радикалним теоретичарима, тврд револуционарни став о функцији социјалног рада, преобликује у, реалности примереније теоријске форме, које излазе из фиктивних оквира утопијске илузије. Тако се идеалима хуманости надахнути револуционари омекушавају реалнијим циљевима такозваних трагалаца за смислом и побуђивача свести. Фундирајући прогресивни теоријски поглед на социјални рад, у том контексту се као основа радикално умеренијих и практичном остварењу ближих ставова, постулирају принципи, саобразно којима се могу епистемолошки утврдити и конкретне методе деловања. Као примарни принципи прогресивног социјалног рада најчешће се наводе следећи:

- промоција државе благостања²¹⁾ ;
- политичко веровање у партиципативну демократију;
- економско уверење које подразумева интервенције владе у функцији праведније расподеле друштвеног производа;
- примат стручних мера социјалног рада над економским циљевима државе;
- приврженост хуманизму, заједници и једнакости;
- уважавање социјалне заштите као инструмента за промоцију једнакости, солидарности и заједништва;
- социјални рад базиран на социјалној правди, који третира људе са уважавањем, јача достојанство, интегритет и самоодлучивање.²²⁾

Наведени постулати чине окосницу структуралног модела социјалног рада, чије се карактеристике могу сагледати кроз призму неколико његових циљева. Трансформација је идеја водиља структуралног социјалног рада, који у први план ставља промене друштвених односа, које су важније од бављења последицама тих односа. Трансформација у суштини представља померање од друштвених односа заснованих на неједнакости и подржавању од стране значајних друштвених институција, према друштвеним односима који почивају на једнакости са колективном, партиципативном идеологијом. Друштвене основе се морају јасно препознати као нехумане и неправедне, што захтева перспективу запажања и уважавања различитих интересних група у сукобу. На основу тога би се могло утицати на смањење изражених антагонизама и

21) Упоредити са: Stefan Moren, „Social work is beautiful, on the characteristic of social work.” *Scandinavian Journal of Social Welfare*, vol. 3. no. 3. pp. 158-166.

22) Malkolm Pejн, *Savremena teorija socijalnog rada*, op. cit. str. 171.

доминације, у друштву моћнијих над немоћнима, кроз економско, па онда и свако друго ослобађање, које би било праћено и могућношћу смењивања управљача над онима којима управљају.

Практична потврда изнетих теза уочљива је у пракси кроз методолошку реализацију оснаживања и заступања,²³⁾ путем којих се стручни социјални рад супротставља различитим моћима друштвене структуре. Иако, ту друштвену базичност социјални радници не могу да коренито промене, њихов утицај може да је јасно актуализује, доведе у питање и у смислу сврсисходности озбиљно пољуља, при чему макар и мали помак смањења инфериорности зависних доприноси њиховом ослобађању и егзистенцијалном самопотврђивању. Трансформација те врсте исходује тезом о генези „човека-објекта” у „човека-субјекта” који се од неслободног и неоствареног оруђа у служби профита преображава у слободног ствараоца који сам обликује и одлучује природу властитог егзистирања.²⁴⁾

Подизање свести је још један циљ и методолошко-операционални задатак социјалног рада на који указују структуралисти, имајући у виду сазнајно освешћивање (стицање и умножавање знања) као битан параметар евентуалних могућности измене друштвеног положаја маргиналних припадника заједнице. Низак образовни ниво често је комплементарна датост која прати материјалну оскудицу и сиромаштво, кршење друштвених норми, токсикоманију, културну заосталост и сл. што ове индивидуе између осталог спречава да мисаоно проникну у узроке властитог, као и друштвеног положаја, а онда наравно и потенцијалне начине промене истог. Подстицај развоја свести, захваљујући којој човек као морални субјект може да проникне у дијалектику узрочно-последичних веза на релацији јединка-друштво, свакако су битан услов за креирање његове сопствене воље и њом досегнутих егзистенцијалних нивоа самопотврђивања.²⁵⁾ Буђење свесности о спрези појединца-микрокосмоса, са мноштвом рефлексива друштвеног макрокосмоса, практикованог кроз разлучивање могућих алтернатива утицаја на узроке који су индивидуу довели до друштвено незавидне позиције и етикетирања, је полазна залога да она може успешно да контролише последице и квалитативно побољшава своје обитавање.

23) О заступању као етичкој обавези социјалних радника видети више у Мирослав Бркић, *Заступање у социјалном раду*, Факултет политичких наука, Београд, 2010.

24) Jeremy Hazell, *Personal Relationships Therapy*, London, 1995. p. 17.

25) О значају моралних димензија човекове слободне воље у контексту социјалног рада погледати шире: Милан Петричковић, *Етика социјалног рада*, Социјална мисао, Београд, 2011.

Редефинисање је свакако један од полазних корака на том путу разумног одгонетања констелације друштвених снага и положаја, који води у правцу трезвеног схватања маргиналних слојева становништва, о томе ко са позиција друштвене повлашћености узрокује њихову потчињеност. На ваљаном разлучивању садржаја и форме, „ствари по себи” и „ствари за себе” утемељено откривање латентних узрока социјалне неправде, помаже угроженим појединцима да направе разлику између друштвених чињеница какве формално изгледају и каква је заправо њихова права суштина. Структурални социјални рад је у служби тог проницљивог откривања детерминанти статусног подчињавања, развио и конкретне технике попут критичког дијалога, примене хумора, сазнајне дисонанце, метафоре и других вештина које олакшавају ширење сазнајног дискурса социјално жигосаних појединаца.

Колективизација је, условно узета, завршни задатак артикулисан у технику структурално оријентисаног социјалног рада, која након санирања ургентних стресних ситуација подразумева упућивање клијента у групе састављене од појединаца сличних проблема и друштвеног статуса. Тиме се поспешује повезаност особа са истим проблемима, што би требало да исходује колективним буђењем свести, које захтева заједничку акцију удружених људи, чиме се надраста индивидуална издвојеност и беспомоћност, усамљених и самих себи препуштених „социјалних случајева”. Здружени субјекти, са истим невољама и захтевима према друштву умногоме увећавају свој потенцијал притиска на институције социјалне заштите и јавно мњење, што може у пракси да резултује колективним акцијама са ширим или ужим еволуционим донетима. На овај начин, путем колективног заједништва учињене промене у друштвеној измени структуре и владања, ма колико биле тешко остварљиве, и у смислу донета ограничене, истинска су перспектива радикалног социјалног рада у његовој историјско-цивилизацијској генези од утопије до озбиљног теоријско-методолошког реализовања у пракси.

ЛИТЕРАТУРА

- Петричковић Милан: „Бивствујућа аскеза социјалног рада у учењу Ериха Фрома.”, *Социјална мисао: часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе*, Београд, 2010, бр. 65.
- Петричковић Милан: „Цивилизацијска злоупотреба помоћи као казне у институционалном социјалном раду.” *Социјална мисао: часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе*, Београд, 2010, бр. 68.

- Петричковић Милан: „Сиромаштво у функцији егзистенцијалне отуђености становништва Србије.” *Социјална мисао: часопис за критику социјалних идеја и праксе*, Београд, 2011, бр. 69.
- Петричковић Милан: *Етика социјалног рада*, Социјална мисао, Београд, 2011.
- Briggs Harold, Kevin Corcoran: *Social Work Practice*, Portland State University, Chicago, 2001.
- Brkić Miroslav: *Zastupanje u socijalnom radu*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2010.
- Diesing Paul: *How Does Social Science Work?*, University of Pittsburgh Press, 1991.
- Gorc Andre: *Zur strategie der Arbeiterbewegung in Neokapitalismus*, Frankfurt, 1967.
- Hajneman Robert: *Uvod u političke nauke*, CID, Podgorica, 2004, str. 61.
- Fook Janis: *Critical social Work*, NSW, Alien and Unwin, 2003.
- Franklin Synthia: „Expanding the vision of the social constructions debates: creating for relevance practitioners.” *Families in Society*, vol. 76, no. 7.
- Harcourt Wendy: *Feminist Perspectives on Sustainable Development*, London, 1994.
- Hazell Jeremy: *Personal Relationships Therapy*, London, 1995.
- Holmes Gary, Dennis Saleeby, „Empowerment, the medical model and the politics of clienthood.” *Journal of Progressive Human Services*, vol. 4, no. 1.
- Hollstein Walter, Meinhold Marianne: *Socijalni rad u kapitalističkim produkcioniim uslovima*, Viša škola za socijalne radnike, Beograd, 1980.
- Hov Dejvid: *Uvod u teoriju socijalnog rada*, FPN, Beograd, 1997.
- Jackons Ben: *Poverty and the Planet: a Question of Survival*, Penguin, London, 1994.
- Jones Howard: *Social Welfare in Third World Development*, Macmillan, London, 1990.
- Moren Stefan: „Social work is beautiful, on the characteristic of social work.” *Scandinavian Journal of Social Welfare*, vol. 3, no. 3.
- Pejn Malkolm: *Savremena teorija socijalnog rada*, drugo izdanje, Filozofski fakultet Univerziteta u Banja Luci, 2001.
- Pillinger Jane: *Quality in social public services*, European Foudation for The Improvement of Living and Working Conditions, Dablin, 2001.
- Reamer Frederic: *The social Work Ethics Audit*, Wshington, NASW Press, 2001.
- John Rodger: „Discourse analysisan social relationships in social work.” *British Journalof Social Work*, vol. 21, no. 4.
- Ronnby Alf: „Praxiology in social work.” *International Social Work*, vol. 35, no. 3.
- Samuel Lenia: *Droits sociaux Fondamentaux*, Editions du Conseil de l’Europe, Strasbourg, 1997.
- Smith Dorothy: „Women’s perspective as a Radical Critique of Sociology.” *Socio-logical Inquiry*, vol 9, no. 44.
- Thompson Neil: „Ehistentialis Ethics From Nietzsche to Sartre and Beyond.” *Ethics and Social Welfare*, vol. 2, no. 1.

Milan Petrickovic

THEORETICAL UTOPIA OF RADICAL SOCIAL WORK

Resume

As a negation of all the other theoretical approaches in the science of social work, radical orientation postulates the idea of root transformation of the existing social relations among the classes.

Unlike the dominant psychological teachings which used to give prominent place to the individual as a misfitting member of the community, these theoreticians give priority to the causes of social injustice and unequal chances which determine social matter decisively.

Instead of stigmatizing the members of marginal groups as the culprits for their own position, they place causality and responsibility into the thorough conflict of civilisational continuous dissent between the powerful and the powerless. Only a revolutionary change of that attitude, they claim, is a *conditio sine qua non* for a truly humane and free man and human society.

Precisely for that reason, the application of this theory in practice assumes an utopistic feature. The ranges of revolutionary social work up till now have reached only fragmentary breakthroughs. For the time being, both theoreticians and practical social workers on the one hand, and marginal members of the society on the other, have to be satisfied with a limited result. Practical modes of that are shown in enhancement of personal participation, strenghtening, representation, building of subjective responsibility of decision-making and actual acting for existential welfare.

Key words: theory, radical social work, radical structuralism, utopia, social injustice.

* Овај рад је примљен 23. марта 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. априла 2015. године.